

Agnieszka Bejma

Uniwersytet Warszawski

PRAWNE I PRAKTYCZNE ASPEKTY WOŁONTARIATU W DZIAŁALNOŚCI POLSKICH PARTII POLITYCZNYCH

ABSTRACT

Voluntary activity is a form of civic activity, which is an essential part of modern, well-functioning democracy, both at the local and national levels. Popular ideas identify volunteering with work in community centers, rehabilitation centers for the disabled, hospices, nursing homes for the elderly, orphanages, and homes for single mothers. Meanwhile, as it was confirmed by the study of the Klon/Jawor and CBOS, voluntary activity is not just purely social and supportive one. Volunteers, as is the case in other countries, support with their work organizations of political nature – movements, committees, and political groups. The use of their support intensifies especially during election campaigns, when volunteers perform different tasks: gather signatures on lists of candidates in the election, organize rallies and campaign trails, lead wide campaigning – handing out leaflets and urging to vote for particular candidates or political parties, prepare handouts, and update web pages, blogs and profiles in social networks. This voluntary, and – what needs to be especially emphasized – also conscious involvement in political activity, is a manifestation of a particular group of civic participation in its political dimension.

Key words:

volunteering, political activity, civil society, political party

Wprowadzenie

Dobrowolna i bezpłatna działalność ochotnicza jest formą aktywności obywatelskiej, stanowiącej niezbędny element współczesnej, dobrze funkcjonującej demokracji zarówno na szczeblu lokalnym, jak i krajowym. Potoczne wyobrażenia utożsamiają wolontariat z pracą w świetlicach środowiskowych, ośrodkach rehabilitacyjnych dla osób niepełnosprawnych, hospicjach, domach opieki nad osobami starszymi, sierocińcach czy domach samotnej matki. Tymczasem, co potwierdzają zarówno badania Stowarzyszenia Klon/Jawor, jak i CBOS, działalność ochotnicza nie dotyczy jedynie stricte społecznych i pomocowych działań. Wolontariusze, podobnie jak to ma miejsce w innych krajach, swoją pracą wspierają organizacje o politycznym charakterze – ruchy, komitety i ugrupowania polityczne. Korzystanie z ich wsparcia nasila się zwłaszcza w okresie kampanii wyborczych, podczas których ochotnicy wykonują zróżnicowane zadania: zbierają podpisy pod listami kandydatów startujących w wyborach, organizują wiece i spotkania wyborcze, prowadzą szeroko rozumianą agitację wyborczą – rozdając ulotki i namawiając do głosowania na danego kandydata lub konkretną partię polityczną, przygotowują materiały informacyjne, aktualizują strony internetowe, prowadzą blogi i profile na portalach społecznościowych.

Celem artykułu jest ukazanie, iż wolontariat jest nie tylko aktywnością podejmowaną w sferze społecznej, choć działalność ta jest najbardziej widoczna i przez to najczęściej właśnie z nią kojarzona, ale jest przede wszystkim aktywnością będącą wyrazem świadomego obywatelstwa – gotowości wyjścia poza krąg własnych problemów, a otwarcia się na sprawy innych, zainteresowania się losem wspólnoty obywatelskiej i działania na jej rzecz. Dobrowolne i **świadome zaangażowanie w działalność konkretnego ugrupowania** politycznego jest z pewnością przejawem aktywności obywatelskiej w jej politycznym wymiarze.

Omawiane w artykule zagadnienie wolontariatu w działalności partii politycznych nie było dotąd przedmiotem szerszej analizy¹. Dlatego uzupełnieniem istniejącej luki są rozważania przedstawione w niniejszej publikacji.

---

¹ W polskiej literaturze przedmiotu na temat wolontariatu w partiach politycznych został opublikowany jeden artykuł dotyczący zarządzania i kierowania wolontariuszami; por. K. Stala, *Zasady kierowania grupami wolontariuszy w partiach politycznych* [w:] *Wolontariat jako działanie prospołeczne w obszarze pomocy społecznej i pracy socjalnej*, B. Matyjas (red.), Kielce 2009, s. 171–180.

1. Wolontariat jako forma aktywności politycznej

Słownik języka polskiego pojęcie *aktywności* (ang. *activity*, niem. *Aktivität*, fr. *acti-vé*) definiuje jako posiadanie, zdolności, skłonności lub gotowości do inicjowania, podejmowania lub prowadzenia różnorodnych działań². Można je także stosować na oznaczenie sposobu poznawania, rozumienia i funkcjonowania w społecznej rzeczywistości oraz jako ogólną właściwość psychiczną jednostki, przejawiającą się w działaniu, zarówno w jego aspekcie fizycznym jak i intelektualnym. Fizycznymi przejawami aktywności są zachowania, czyny, reakcje; intelektualnymi zaś idee, myśli, pomysły i inicjatywy³. W socjologicznych i politologicznych analizach stosowane są – często zamiennie – 3 kategorie pojęciowe charakteryzujące podejmowaną przez obywateli działalność w sferze publicznej. Są nimi: aktywność obywatelska, aktywność społeczna i aktywność polityczna. Najszerszą z nich jest aktywność obywatelska, w obrębie której mieszczą się pozostałe aktywności.

Aktywność polityczna obejmuje swym zasięgiem ogół dobrowolnych działań, polegających na formułowaniu i realizacji celów politycznych, związanych z pełnionymi przez jednostkę rolami społecznymi w ramach przynależności do grupy, bądź szerszej systemu politycznego, przez które jednostki i grupy społeczne mogą wpływać na wybór rządzących i rezultaty ich działalności⁴. Aktywność polityczna określa stopień uczestnictwa w procesie podejmowania decyzji oraz poziom zaangażowania w życie polityczne za pomocą konwencjonalnych i niekonwencjonalnych środków. Obiektywno-subiektywny charakter aktywności politycznej wynika z faktu spełniania przez jednostkę, niezależnie od swojej woli lub świadomego wyboru, roli podmiotu politycznego. W zależności od stopnia natężenia aktywności, bądź jej braku, wyróżnić można kilka poziomów politycznego zaangażowania: (1) znikomego zainteresowania jednostki sferą społeczno-polityczną, (2) ograniczenia się do wypełniania podstawowych praw obywatelskich – udziału w wyborach, (3) przynależności do partii politycznych i grup interesu, (4) pełnienia różnorodnych funkcji w strukturach kierowniczych tych organizacji oraz (5) zawodowego uprawiania polityki⁵.

Szerokie rozumienie pojęcia *aktywności politycznej* stosuje w swoich publikacjach Pippa Norris, włączając w jego zakres definicyjny pewne elementy obywatel-

² Hasło: aktywność, *Słownik języka polskiego*, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/aktywnosc>, [dostęp: 13.09.2011].

³ L. Zbiegień-Maciąg, *Aktywność społeczna w zastosowaniu do badań empirycznych: propozycje definicyjne*, „*Studia Socjologiczne*” 1979, nr 4, s. 69.

⁴ *Leksykon politologii*, A. Antoszewski, R. Herbut (red.), Wrocław 2000, s. 20.

⁵ *Ibidem*.

skiego zaangażowania (*civic engagement*), odnoszące się do politycznej wiedzy (*political knowledge*), uwzględniającej zarówno świadomość, poznanie i rozeznawanie się jednostek w tematach społeczno-politycznych, jak i zaufanie (*political trust*) wyrażane wobec publicznych (w tym politycznych) instytucji, które przejawia się większym zainteresowaniem sprawami publicznymi oraz udzielaniem wsparcia systemowi politycznemu i jego aktorom oraz prowadzi do partycypacji politycznej (*political participation*), rozumianej sensu stricto, obejmującej konwencjonalne działania podejmowane w celu wpływania na rząd, jak również na sam proces podejmowania decyzji⁶.

Aktywność polityczna przejawia się w wielu zróżnicowanych formach. W demokratycznych reżimach politycznych jest spontaniczną i dobrowolną działalnością, odbywającą się na dwóch poziomach: (1) deklaratywnym, na którym jednostka dostrzega zagrożenia i problemy, przejmuje się nimi i zapowiada podjęcie określonych działań na rzecz poprawy sytuacji (podpisanie petycji, listu, deklarację poparcia, udziału w demonstracji itp.), oraz na poziomie (2) uczestniczącym, na którym jednostka angażuje się w tworzenie społeczeństwa obywatelskiego poprzez przygotowywanie petycji, projektów ustaw, partycypację wyborczą lub pracę na rzecz organizacji, pełnienie funkcji w strukturach oraz wolontariat.

Pojęcie *wolontariatu* (ang. *volunteerism, volunteering, voluntary service*; fr. *volontariat*, niem. *Volontariat, Freiwilligengagment, Freiwilligendienst*) pochodzi od łacińskiego słowa *volontarius* i oznacza „dobrowolny, chętny”. W amerykańskiej literaturze przedmiotu ciekawą interpretację aktywności ochotniczej przedstawił David Horton Smith, dla którego wolontariat jest działalnością niezdeterminowaną czynnikami biologicznymi (spaniem, jedzeniem, wypoczywaniem), czynnikami ekonomicznymi (pracą zawodową) ani czynnikami społeczno-politycznymi (obowiązkiem płacenia podatków lub przestrzeganiem obowiązujących norm społecznych). Zdaniem Smitha wolontariat jest „działalnością motywowaną głównie czynnikami psychologicznymi (psychicznymi), których wartość istotnie przewyższa koszty podejmowanego działania i ma szczególne znaczenie dla podejmującego działanie”⁷. O podjęciu zaangażowania będzie zatem decydowało zaspokojenie przez jednostkę jej konkretnych potrzeb.

W tradycyjnym polskim rozumieniu wolontariat oznacza praktykę podejmowaną bez wynagrodzenia w celu zaznajomienia się z zawodem, staż odbywany

---

⁶ P. Norris, *Digital Divide? Civic Engagement, Information Poverty & the Internet in Democratic Societies*, <http://web.archive.org/web/20051216025613/ksghome.harvard.edu/~pnorris/acrobat/digitalch2.pdf>, 2000, [dostęp: 15.09.2009].

⁷ D.H. Smith, *Altruism, Volunteers and Volunteerism*, „Non-Profit and Voluntary Sector Quarterly” 1981, Vol. 10, No. 1, s. 25.

w szpitalu przez lekarza robiącego specjalizację bądź ochotniczą służbę wojskową⁸. *Słownik języka polskiego* podaje natomiast, iż wolontariatem jest (1) „dobrowolna, bezpłatna praca społeczna, związana z opieką nad nieuleczalnie chorymi lub niepełnosprawnymi ludźmi bądź (2) bezpłatna forma stażu”⁹. Do czasu przyjęcia Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w polskiej literaturze przedmiotu pojawiało się wiele definicji wolontariatu w ramach działalności podejmowanej przez sektor pozarządowy. Jako jedna z pierwszych pojęcie *wolontariuszy* zdefiniowała Małgorzata Załuska, według której są nimi „osoby podejmujące się pracy bez wynagrodzenia, kierujący się chęcią poznania zawodu, pomagania innym oraz działania w imię akceptowanych celów. Ochotnicy poświęcają innym swój czas, energię i wiedzę, rezygnując z pieniędzy i odpoczynku”¹⁰. Rekrutują się spośród osób aktywnych, pragnących uczynić coś dobrego dla innych i mieć wpływ na życie i sprawy publiczne. Podobnie uważa także Mirosław Górecki, który przez wolontariat rozumie „bezpłatną, dobrowolną, ochotniczą i świadomą pracę stałą bądź okazjonalną na rzecz innych osób spoza kręgu rodzinno-przyjacielsko-koleżeńskiego”¹¹. Uchwalenie ustawy zmieniło wolontariat z aktywności nieformalnej w działalność prawnie uregulowaną. Upowszechniło tę formę obywatelskiej aktywności zarówno wśród praktyków, jak i wśród teoretyków: pedagogów, socjologów, psychologów i politologów¹². Niezależnie jednak od przyjętej perspektywy badawczej w literaturze poświęconej aktywności ochotniczej można znaleźć rozmaite definicje wolontariatu, wykazujące wspólne, charakterystyczne cechy omawianego zjawiska: dobrowolność, bezpłatność oraz działanie na rzecz osób spoza rodziny,

⁸ Hasło: wolontariat, *Słownik wyrazów obcych. Wydanie nowe*, E. Sobol (red.), Warszawa 1997, s. 1174.

⁹ Hasło: wolontariat, *Słownik języka polskiego*, <http://sjp.pwn.pl/slownik/2579994/wolontariat>, [dostęp: 13.09.2009].

¹⁰ M. Załuska, *Spoleczne uwarunkowania angażowania się w działalność organizacji pozarządowych* [w:] *Organizacje pozarządowe w społeczeństwie obywatelskim*, M. Załuska, J. Boczoń (red.), Warszawa 1996, s. 95.

¹¹ M. Górecki, *Wolontariat* [w:] *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, D. Lalak, T. Pilch (red.), Warszawa 1999, s. 335.

¹² Kwestia wolontariatu najczęściej jest podejmowana przez pedagogów społecznych, socjologów i psychologów – rzadziej przez politologów; por. K. Braun, *Wolontariat – młodzież – wychowanie*, Lublin 2012; A. Kanios, *Spoleczne kompetencje studentów do pracy w wolontariacie*, Lublin 2010; *Wolontariat w obszarze humanistycznych wyzwań opiekuńczych*, B. Kromolicka (red.), Toruń 2005; *Wolontariat jako działanie prospołeczne w obszarze pomocy społecznej i pracy socjalnej*, B. Matyjas (red.), Kielce 2009; *Wolontariat w teorii i praktyce*, M. Danielak-Chomać, B. Dobrowolska, A. Roguska (red.), Siedlce 2010; D. Moroń, *Wolontariat w trzecim sektorze. Teoria i praktyka*, Wrocław 2009; P. Stawiarska, *Wolontariat w hospicjach. Perspektywa interdyscyplinarna*, Warszawa 2011; Zbigniew Tokarski, *Wolontariat w Polsce. Raport z badań w latach 2000–2003*, Łódź 2008.

kolegów i przyjaciół¹³. Dobrowolność podejmowanego działania, wpływa przede wszystkim z pozytywnych, niewymuszonych pobudek i potrzeb. Jest kierowaniem się w postępowaniu przede wszystkim dobrą wolą, chęcią uczynienia czegoś dobrego (pożytecznego), bycia pomocnym i potrzebnym, a nie oczekiwaniem na możliwe do osiągnięcia profity i gratyfikacje. Nie jest działalnością podejmowaną pod przymusem (prawnym lub instytucjonalnym), z obowiązku bądź pod presją otoczenia: rodziny, grupy rówieśniczej czy pracodawcy. Dobrowolność jest powiązana z ochotniczością, która oznacza, iż podejmowane przez wolontariusza działania są realizowane z własnej woli, inicjatywy, bez przymusu i nacisku osób postronnych. Ponadto za wykonywane świadczenia wolontariusz nie otrzymuje żadnego pieniężnego wynagrodzenia (bezpłatność) oraz wykonuje je na rzecz osób, z którymi nie jest spokrewniony ani koleżeńsko czy przyjacielsko związany. Na powyższe cechy podejmowanej aktywności ochotniczej zwracają uwagę także definicje ukształtowane poprzez praktykę działalności organizacji zajmujących dobrowolną działalnością społeczną. Dla Małgorzaty Ochman z Centrum Wolontariatu wolontariat jest „dobrowolną, bezpłatną i świadomą działalnością na rzecz innych, wykraczającą poza związki rodzinno-koleżeńsko-przyjacielskie”¹⁴. Wolontariuszem może zostać każdy, w każdej dziedzinie życia społecznego, wszędzie tam, gdzie taka pomoc może okazać się potrzebna. Zbliżoną pod względem znaczeniowym definicję proponuje Stowarzyszenie Klon/Jawor, według którego „wolontariat jest nieodpłatnym, dobrowolnym poświęceniem czasu na pracę społeczną w organizacjach pozarządowych, instytucjach, partiach i ruchach społecznych i politycznych, związkach zawodowych oraz kościołach, związkach wyznaniowych i innych ruchach religijnych”¹⁵.

W artykule przez wolontariat rozumiem świadomą, bezpłatną, formalną bądź nieformalną działalność jednostki dostrzegającą potrzebę zaangażowania się w działalność organizacji społeczno-politycznych, w tym w szczególności: ruchów, komitetów i partii politycznych w imię akceptowanych celów.

---

¹³ Szczegółowy przegląd występujących w polskiej i anglojęzycznej literaturze przedmiotu definicji wolontariatu zawarłam w książce *Wolontariat w Polsce i w Europie Środkowo-Wschodniej. Prawo i praktyka*, Warszawa 2012 w podrozdziale: *Rozumienie wolontariatu*.

¹⁴ M. Ochman, P. Jordan, *Wolontariusze – źródło siły organizacji*, Warszawa 1997, s. 9.

¹⁵ J. Dąbrowska, M. Gumkowska, *Wolontariat i filantropia w Polsce – raport z badań 2002*, Warszawa 2002, s. 5.

2. Prawne uregulowania aktywności ochotniczej w działalności partii politycznych

Niezależnie od spontanicznej, jednorazowej aktywności, wolontariat jest obecnie sformalizowanym, w świetle obowiązujących przepisów prawa i ustrukturyzowanym działaniem, podejmowanym w określonym czasie, opartym na określonej prawem umowie, zawierającej zbiór zasad i procedur, które określają prawa i obowiązki obydwu stron. W świetle art. 2 pkt 3 uchwalonej w 2003 r. ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie wolontariuszem „jest każda osoba fizyczna, która ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonuje świadczenia na zasadach określonych w ustawie”¹⁶. Artykuł 42 precyzuje, iż wolontariusze mogą wykonywać świadczenia na zasadach określonych w dziale III ustawy na rzecz: 1) organizacji pozarządowych oraz podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 w zakresie ich działalności statutowej, w szczególności w zakresie działalności pożytku publicznego, z wyłączeniem prowadzonej przez nie działalności gospodarczej; 2) organów administracji publicznej, z wyłączeniem prowadzonej przez nie działalności gospodarczej; 3) jednostek organizacyjnych podległych organom administracji publicznej lub nadzorowanych przez te organy, z wyłączeniem prowadzonej przez te jednostki działalności gospodarczej oraz 4) podmiotów leczniczych w rozumieniu przepisów o działalności leczniczej w zakresie wykonywanej przez nie działalności leczniczej. W tym miejscu pojawia się jednak zasadnicza wątpliwość związana z pozostałymi organizacjami niewymienionymi w przytoczonym przepisie ustawy, w tym właśnie z partiami politycznymi. Czy wobec nich należy, czy nie należy stosować przepisy ustawy? Użyte w artykule ustawy sformułowanie „wolontariusze mogą wykonywać świadczenia” może być interpretowane dwojako. Z jednej strony może być rozumiane jako ograniczenie podejmowania aktywności wyłącznie do organizacji i instytucji wymienionych w tym artykule ustawy, z drugiej zaś wskazywać tylko na niektóre podmioty, na rzecz których wolontariat może być podejmowany. Przyjęcie pierwszego rozumienia spowodowałoby wyłączenie świadczeń wolontariackich wykonywanych w organizacjach innych niż te wymienione w art. 42 – w tym właśnie w partiach politycznych – spod regulacji ustawy. Zawarte w ustawie uregulowania mogłyby być przez osoby koordynujące wolontariat w tych organizacjach traktowane wyłącznie jako pewna wskazówka dotycząca sposobu kształtowania współpracy z wolontariuszami, a nie jako powszechnie obowiązujące prawo. Z kolei za drugim „rozszerzającym” rozumieniem

¹⁶ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.

przemawia przede wszystkim przyjęte w dziale I w art. 3 ust. 4 enumeratywne wyliczenie podmiotów tj.: partii politycznych, związków zawodowych i organizacji pracodawców, samorządów zawodowych i fundacji utworzonych przez partie polityczne, wobec których nie mają zastosowania przepisy działu II ustawy, dotyczące działalności pożytku publicznego. Z powyższego należy wnosić, że ustawodawca wyłączył wobec powyższych organizacji stosowanie przepisów działu II. Nie objął tym wyłączeniem natomiast działu III ustawy w całości poświęconemu wolontariatowi. Z braku dostatecznych informacji trudno wnioskować o rzeczywistych intencjach ustawodawcy¹⁷. Niewątpliwie kwestia ta będzie wymagała doprecyzowania. Pomimo przedstawionych wątpliwości na potrzeby niniejszego opracowania przyjmuję rozumienie włączające, zakładając, iż do podejmowanej na rzecz partii politycznych aktywności wolontariackiej można stosować przepisy działu III ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Przyjęcie takiego stanowiska znajduje bowiem potwierdzenie w praktyce funkcjonowania polskich partii politycznych.

W myśl przepisów ustawy podstawą współpracy między organizacją a wolontariuszem jest porozumienie określające zakres, sposób wykonywania świadczeń oraz czas ich wykonywania (art. 44). Powinno ono zawierać także informację o możliwości i warunkach rozwiązania. Pisemne porozumienia sporządza się dla świadczeń trwających powyżej 30 dni, krócej trwające zazwyczaj zawierane są w formie ustnej, choć na prośbę wolontariusza także i ono może być zawarte w formie pisemnej. Zakres, czas i sposób wykonania świadczenia określają wspólnie korzystający i wolontariusz w treści porozumienia, przy czym ustawa nie określa wzoru takiego porozumienia. Na żądanie wolontariusza korzystający zobowiązany jest wydać pisemne zaświadczenie o zakresie wykonywanych czynności oraz na wyraźną prośbę zobligowany jest również do przedłożenia pisemnej opinii o wykonanych przez ochotnika świadczeniach, w tym także o sposobie i jakości ich wykonania.

Stosunek prawny łączący korzystającego i wolontariusza jest stosunkiem cywilnoprawnym, dlatego do spraw nieuregulowanych w porozumieniu na mocy art. 44 ust. 5 stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego z 1964 r.¹⁸ W konsekwencji z tytułu podejmowanej aktywności nie przysługują wolontariuszowi uprawnienia pracownicze (urlop wypoczynkowy). W tym czasie nie jest on również objęty ubezpieczeniem społecznym, w związku z czym okres ten nie jest wliczany do stażu

¹⁷ Do dnia złożenia artykułu do druku nie otrzymałam wiążącej wykładni.

¹⁸ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz.U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.

pracy, jak również z tytułu wykonywanych świadczeń ochotnikowi nie przysługują świadczenia emerytalne i rentowe¹⁹. Zgodnie z art. 46 ustawy wolontariuszowi mogą natomiast przysługiwać świadczenia zdrowotne na zasadach przewidzianych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Objęcie wolontariusza ubezpieczeniem zdrowotnym zależy wyłącznie od woli korzystającego oraz od faktu, czy ma on opłacane składki na ubezpieczenie zdrowotne z innego tytułu – na przykład z umowy o pracę. Następuje poprzez zawarcie umowy przez korzystającego z Narodowym Funduszem Zdrowia, natomiast wygasa z dniem rozwiązania umowy bądź po upływie miesiąca nieprzerwanej zaległości w opłacaniu składek²⁰. Składkę odprowadza korzystający za pośrednictwem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, obliczając ją od podstawy najniższego wynagrodzenia. Zgodnie z ustawą ochotnikowi wykonującemu świadczenie na rzecz korzystającego przez okres krótszy niż 30 dni przysługuje ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków. Przy porozumieniu zawartym na czas dłuższy niż 30 dni wolontariuszowi przysługuje także zaopatrzenie z tytułu wypadków podczas wykonywanych świadczeń na podstawie Ustawy z dnia 30 października 2002 r. o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach²¹. Wolontariusz objęty jest zaopatrzeniem od momentu zawarcia porozumienia, natomiast korzystający nie ma obowiązku zapewnienia ochotnikowi ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków na okres pierwszych 30 dni trwania porozumienia²². Wolontariuszowi, który wskutek wypadku w szczególnych okolicznościach stał się niezdolny do pracy, przysługuje renta z tytułu niezdolności do pracy – stała, jeśli niezdolność do pracy jest trwała, lub – czasowa, jeśli niezdolność do pracy jest okresowa²³. Wolontariuszowi, który doznał trwałego uszczerbku na zdrowiu w wyniku wypadku powstałego w szczególnych okolicznościach i w związku z tym stał się osobą całkowicie niezdolną do pracy, przysługuje odszkodowanie z tytułu tego uszczerbku²⁴. Świadczenia te nie

¹⁹ Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz.U. Nr 137, poz. 887 z późn. zm. nie przewiduje możliwości objęcia wolontariusza ubezpieczeniem emerytalnym, rentowym, chorobowym czy wypadkowym.

²⁰ Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, art. 21.

²¹ Dz.U. Nr 199, poz. 1674 z późn. zm.

²² J. Blicharz, A. Huchla, *Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 138.

²³ Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach, Dz.U. Nr 199, poz. 1674 z późn. zm., art. 4 ust. 1.

²⁴ Ustawa o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach, art. 4, ust. 2.

przysługują ochotnikowi będącemu osobą poszkodowaną, jeśli uszkodzenia te nastąpiły wskutek działania umyślnego bądź rażącego niedbalstwa, przebywania w stanie nietrzeźwym lub pod wpływem środków odurzających albo substancji psychotropowych²⁵.

Artykuł 45 Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie nakłada na korzystającego obowiązek informowania ochotnika o ryzyku dla zdrowia i bezpieczeństwa związanego z wykonywanymi świadczeniami oraz o zasadach ochrony przed zagrożeniami. Tym samym korzystający musi zapewnić wolontariuszowi higieniczne i bezpieczne warunki pracy oraz w razie potrzeby zagwarantować odpowiednie środki ochrony indywidualnej. W przypadku świadczeń wykonywanych na rzecz partii politycznych – a zatem w większości zadań wykonywanych w pomieszczeniach biurowych o nieznacznym ryzyku. Obowiązek poinformowania ochotnika o mogących wystąpić zagrożeniach nie jest jednoznaczny z przeprowadzeniem szkolenia z zakresu bezpieczeństwa higieny pracy. Dla korzystającego istotne jest jednak potwierdzenie przez wolontariusza zapoznania się z informacjami o potencjalnych niebezpieczeństwach, o postępowaniu w przypadku ich wystąpienia oraz zapewnienie dostępności informacji dotyczących samych niebezpieczeństw (art. 47). Wolontariusz powinien także potwierdzić zaznajomienie się z przysługującymi mu prawami i ciążącymi na nim zobowiązaniami.

Na zasadach określonych w odrębnych przepisach korzystający może pokrywać koszty podróży służbowych, diet oraz innych kosztów poniesionych przez wolontariusza niezbędnych dla należytego wykonania świadczenia. Dla partii, które w wyborach przekroczyły 3% próg wyborczy (lub 6% w przypadku koalicji partii), znalezienie środków na pokrycie pewnych niewielkich kosztów związanych z aktywnością ochotniczą nie powinno stanowić większego problemu. Na swoją działalność otrzymują one subwencję z budżetu państwa, mają zatem środki na pokrycie uzasadnionych wydatków poniesionych przez wolontariuszy.

W odniesieniu do wolontariatu podejmowanego w partiach politycznych odnosi się również przepisy Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych oraz przepisy kodeksu wyborczego z 2011 r.²⁶ Artykuł 3 ustawy o partiach politycznych precyzuje, iż „partia polityczna opiera swoją działalność na pracy społecznej członków; do prowadzenia swych spraw może zatrudniać pracowników”. Poza odniesieniem do pracy społecznej członków partii politycznej w żadnym innym

²⁵ J. Blicharz, A. Huchla, *Ustawa o działalności...*, op.cit.

²⁶ Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych, Dz.U. z 2011 Nr 155, poz. 924 z późn. zm.; Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks Wyborczy, Dz.U. Nr 21, poz. 112 z późn. zm.

miejscu ustawy nie ma przepisów regulujących podejmowanie innych form aktywności wspierających działalność partii politycznych.

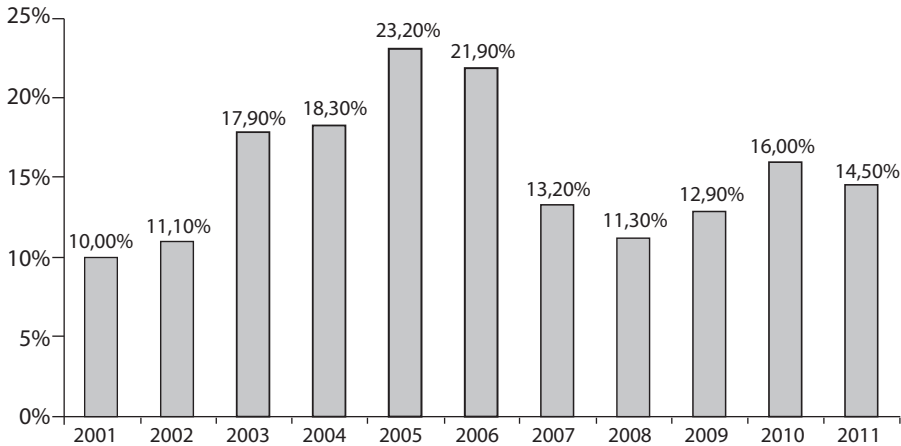
Istotne ograniczenie w zakresie współpracy ochotników z partiami politycznymi i startującymi w wyborach kandydatami wprowadzają przepisy kodeksu wyborczego. Zgodnie z art. 132 ust. 5 „komitetom wyborczym nie wolno przyjmować wartości niepieniężnych, z wyjątkiem nieodpłatnego rozpowszechniania plakatów i ulotek wyborczych przez osoby fizyczne”. Choć nie pojawia się w tym przepisie słowo *wolontariat*, to jednak nie ma żadnych wątpliwości, iż właśnie do aktywności ochotniczej odnosi się sformułowanie „wartości niepieniężne”. W myśl tego artykułu działania i powierzone ochotnikom zadania mogą dotyczyć wyłącznie najprostszych, związanych z agitacją wyborczą czynności – rozdysponowywania plakatów i ulotek wyborczych. W konsekwencji jeśli nawet pojawiają się osoby chcące ofiarować swój czas i pomoc, to partie nie mogą oficjalnie wykazywać ich działalności i umieszczać w sprawozdaniach finansowych ewentualnych kosztów związanych z wykonywanymi przez ochotników czynnościami. Dla Państwowej Komisji Wyborczej wszystkie nieodpłatnie wykonywane czynności w trakcie kampanii wyborczej na rzecz kandydata lub partii politycznej – wykraczające poza przykłady ujęte w ustawie – wymagają wypłaty stosownego wynagrodzenia. Wprowadzenie tego rodzaju rozwiązań prawnych do polskiego systemu prawnego miało na celu stworzenie transparentnych ram finansowania kampanii wyborczych partii politycznych w okresie ich wzmożonej aktywności oraz zabezpieczenie przed możliwymi nadużyciami.

3. Wolontariat w partiach politycznych

Obok płatnego personelu i pracy społecznej członków partii politycznej działalność każdej partii politycznej wspierana jest dobrowolną aktywnością osób fizycznych. Z przeprowadzanych cyklicznie badań Stowarzyszenia KLON/JAWOR wynika, że mniej więcej do roku 2005 predyspozycje Polaków do podejmowania dobrowolnej pracy na rzecz innych osób i instytucji Polaków umacniały się. W tym właśnie roku zaangażowanych w działalność ochotniczą było 23,2% spośród dorosłych Polaków, czyli prawie co 4 obywatel podejmował dobrowolną aktywność społeczną. Począwszy od roku 2006, w których aktywnych ochotniczo było 21,9% Polaków (ok. 6,6 mln obywateli powyżej 15. roku życia), aż do roku 2008 odsetek osób poświęcających swój wolny czas na pracę w organizacjach społecznych stopniowo malał, zatrzymując się w 2008 roku na poziomie 11,3%. W następnych latach zaangażowanie Polaków w wolontariat nieznacznie wzrosło. W 2010 roku

16% Polaków podejmowało działalność ochotniczą, natomiast w 2011 roku nieco mniej – 14,5%²⁷. Szczegółowe dane na temat zaangażowania Polaków w wolontariat przedstawia wykres 1.

Wykres 1. Zaangażowanie Polaków w wolontariat

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Stowarzyszenia KLON/JAWOR.

Przytoczone powyżej dane pokazują duże wahania w poziomie aktywności. Można je wytłumaczyć historycznymi i ekonomicznymi czynnikami. Zwłaszcza w okresie przed wprowadzeniem w życie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, aktywność ochotnicza była utożsamiana z bezpłatną, podejmowaną jednak pod przymusem pracą społeczną. Takie negatywne postrzeganie współczesnego wolontariatu było konsekwencją historycznych doświadczeń i uwarunkowań. Niski poziom zaangażowania wynika także z dużej migracji zarobkowej Polaków, której zdecydowany wzrost nastąpił po przystąpieniu do Unii Europejskiej.

Wolontariusze swoją pracę najczęściej wspierają organizacje i grupy charytatywne niosące pomoc najuboższym, chorym, niepełnosprawnym, bezdomnym, bezrobotnym; organizacje kościelne, ruchy religijne i wspólnoty parafialne; organizacje sportowe oraz organizacje i grupy działające w sferze edukacji i wychowania.

²⁷ Por. *Wolontariat, filantropia i 1% 2008*, Baczek A, Ogrocka A. (red.), Warszawa 2009; J. Przewłocka, *Zaangażowanie społeczne Polaków w roku 2010: wolontariat, filantropia, 1%*, Raport z badań, Warszawa, czerwiec 2011 oraz informacje zamieszczone na stronie ngo.pl w dziale civicpedia.

Aktywność wolontariacka na rzecz partii, ugrupowań i ruchów politycznych nie cieszy się szczególnym zainteresowaniem (por. dane tabeli 1). Największy odsetek wolontariuszy – 0,7% – uczestniczył w działalności partii politycznej w 2005 roku – roku podwójnych wyborów: parlamentarnych i prezydenckich. Prawdopodobnie tym właśnie należy wyjaśniać znaczący w stosunku do roku 2003 wzrost zaangażowania ochotników. Kolejne raporty publikowane przez Stowarzyszenie KLON/JAWOR nie dostarczają szczegółowych danych na temat aktywności ochotniczej podejmowanej w partiach politycznych, ruchach i komitetach. Można przypuszczać, iż oscyluje ono na tym samym poziomie, zaś w latach wyborczych prawdopodobnie nieznacznie wzrasta.

Tabela 1. Wolontariat w organizacjach obywatelskich

Wolontariat w organizacjach obywatelskich (możliwość wskazania wszystkich organizacji, na rzecz których poświęciło się czas)	% zaangażowanych wolontariuszy		
	2003	2005	2007
Organizacje pomocy charytatywnej dla osób najuboższych i bezdomnych	3,3	4,3	2,5
Organizacje i ruchy religijne, wspólnoty parafialne, misje	2,3	3,7	2,0
Organizacje oświatowe, edukacyjne, wychowawcze zajmujące się opieką nad dziećmi i młodzieżą (w tym komitety rodzicielskie oraz organizacje wspierające placówki oświatowe)	4,3	1,7	2,0
Organizacje sportowe (w tym związki i kluby)	1,4	1,3	1,6
Ochotnicza Straż Pożarna, WOPR, GOPR itp.	1,9	3,3	1,4
Organizacje ekologiczne, zajmujące się ochroną środowiska oraz opieką nad zwierzętami	1,4	1,8	1,1
Wspólnoty lokalne (np. komitety osiedlowe, wspólnoty mieszkaniowe, rady mieszkańców, komitety podejmujące działania w zakresie rozwiązywania lokalnych problemów)	0,2	1,6	1,1
Organizacje naukowe i kulturalne	1,0	0,7	0,9
Organizacje młodzieżowe (harcerstwo, związki studenckie)	0,4	0,1	0,7
Organizacje zajmujące się pomocą humanitarną, pomocą ofiarom klęsk żywiołowych w kraju i za granicą	0,2	1,3	0,6
Organizacje ochrony zdrowia lub rehabilitacji osób niepełnosprawnych	1,2	1,4	0,6
Organizacje turystyczne i rekreacyjne	1,1	1,5	0,6
Organizacje zajmujące się aktywizacją zawodową	brak danych	0,3	0,5
Organizacje hobbystyczne	0,2	0,3	0,5
Organizacje kombatanckie, seniorów, emerytów i rencistów	0,1	0,4	0,4
Związki zawodowe	0,9	0,8	0,4
Organizacje kobiece	0,3	0,7	0,4

Tabela 1 cd.

Wolontariat w organizacjach obywatelskich (możliwość wskazania wszystkich organizacji, na rzecz których poświęciło się czas)	% zaangażowanych wolontariuszy		
	2003	2005	2007
Ruchy i organizacje samopomocowe (AA, bezrobotnych, niepełnosprawnych)	0,6	0,3	0,3
Samorządy i izby zawodowe, cechy, organizacje pracodawców	0,2	0,3	0,3
Partie, ugrupowania i ruchy polityczne	0,4	0,7	0,2
Organizacje zajmujące się walką z korupcją, obywatelską kontrolą działań władzy państwowej	brak danych	0,6	0,2
Organizacje służące ochronie lokalnej tradycji, zwyczajów i folkloru	0,1	0,1	0,2
Ruchy społeczne, akcje o powszechnym zasięgu, kampanie adresowane do szerokich grup obywateli	0,5	0,1	0,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Stowarzyszenia KLON/JAWOR²⁸.

Zarówno w trakcie kampanii wyborczej, jak i w okresie pomiędzy nimi wolontariusze wykonują wiele zróżnicowanych zadań. Są to z jednej strony proste czynności organizacyjne, polegające na: kolportowaniu materiałów wyborczych – ulotek i plakatów, zbieraniu podpisów pod listami, odpowiadaniu w imieniu partii/kandydata na korespondencję, prowadzeniu blogów, kont i fanpage'ów na portalach społecznościowych, obsłudze infolinii; z drugiej zaś działania merytoryczne, wymagające „konkretnych” zdolności i umiejętności, np.: przygotowywanie materiałów prasowych, tekstów wystąpień (zwykle na szczeblu lokalnym), opracowywanie cząstkowych analiz i raportów dotyczących potrzeb lokalnych społeczności, wspomaganie tworzenia strategii kampanii, organizacja wieców i konwencji wyborczych. Amerykański badacz Gregory G. Lebel wyróżnił 3 kategorie wolontariuszy angażujących się w proces wyborczy. Pierwszą grupę stanowią wysoko wykwalifikowani i godni zaufania wolontariusze, którymi najczęściej zostają członkowie partii. Powierza im się najbardziej odpowiedzialne zadania – kierowania trzema kluczowymi komitetami: finansowym, sterującym i tzw. „gabinetem kuchennym”. Komitet finansowy odpowiada za zbieranie funduszy na prowadzenie kampanii. Komitet sterujący odpowiedzialny jest za nawiązywanie i pozyskiwanie poparcia w świecie mediów i polityki. Natomiast „gabinet kuchenny” stanowią najbliżsi i zarazem najbardziej zaufani doradcy kandydata, którzy mają do niego nieograniczony dostęp. Drugą grupę stanowią także zaufane osoby z bliskiego kręgu kandy-

²⁸ *Wolontariat, filantropia i 1%. Raport z badań 2008*, A. Baczeko, A. Ogrocka (red.), Warszawa 2009, s. 16–17.

data, którym powierza się prowadzenie kampanii w regionie. Trzecią, najliczniejszą grupę wolontariuszy stanowią osoby z mniejszym politycznym doświadczeniem, ale prawdopodobnie charakteryzujące się największym entuzjazmem w realizacji powierzanych zadań²⁹.

Przytoczona typologia nie do końca znajduje zastosowanie w polskich warunkach. Choć bez problemu można wyróżnić poszczególne grupy osób odpowiedzialnych za powierzone i konkretnie sprecyzowane zadania, o tyle już nie w każdej sytuacji będzie można określić ich mianem wolontariuszy. Funkcjonowanie partii politycznej opiera się na pracy społecznej jej członków. Jednak tego rodzaju działalność trudno nazwać wolontariatem, ponieważ o ile jest to aktywność wykonywana nieodpłatnie i częściowo dobrowolnie (niekiedy z obowiązku), o tyle z pewnością nie jest to działalność podejmowana bezinteresownie. Perspektywa wygrania wyborów – zdobycia mandatu poselskiego czy senatorskiego ma w tym względzie zasadnicze i instrumentalne znaczenie.

Odrębną grupę osób wspierających zarówno codzienne funkcjonowanie partii, jak i okres wyborczy są członkowie partyjnych młodzieżówek. Co prawda ich rola zmniejszyła się w ciągu ostatnich lat znacząco, to jednak ich działacze także w mniejszym lub większym stopniu angażują się w działalność partii. Motywy podejmowania aktywności politycznej przez młode osoby w stowarzyszeniach wspierających partie polityczne bywają różne. Z jednej strony mogą to być pobudki egocentryczne. Bezpłatna pomoc przy kampanii czy nawiązanie znajomości z prominentnymi politykami stają się inwestycjami na przyszłość. Takie „kontakty” ułatwią karierę polityczną bądź pomogą w znalezieniu intratnej pracy. Z drugiej zaś motywy społeczne, altruistyczne związane z przekonaniem o potrzebie podejmowania działań na rzecz innych, większych zbiorowości oraz dążenia do rozwiązywania ważnych problemów społecznych. Niezależnie od motywów, dla których te działania są podejmowane, są one dobrowolne i, w sensie finansowym, także bezpłatne. O ile jednak pracę społeczną członków partii trudno określić mianem wolontariatu, o tyle aktywność członków młodzieżówek spełnia częściowo te kryteria.

Ważnym aspektem zarówno w pracy codziennej, ale przede wszystkim w trakcie kampanii wyborczej jest opracowanie zasad i metod współpracy z wolontariuszami. Właściwe wykorzystanie dostępnego potencjału ludzkiego przy jednoczesnym przydzieleniu – dopasowanych do oczekiwań i umiejętności wolontariuszy – zadań, wspomaga skuteczność podejmowanych w kampanii działań. W ujęciu G.G. Lebela zarządzanie wolontariuszami w partiach politycznych – obejmuje

---

²⁹ G.G. Lebel, *Managing Volunteers: Times Have Changed – or Have They?* [w:] *Handbook of Political Marketing*, B.I. Newman (red.), California 1999, s. 129–142.

3 podstawowe etapy: planowanie, rekrutację, oraz zarządzanie³⁰. Etap planowania jest ściśle związany z przygotowywaniem strategii działania partii politycznej lub kandydata. Istotnymi elementami tego procesu jest: przygotowanie planu działania, zgodnego z założeniami strategii kampanii, uwzględniającego wyniki badań i sondaży wykonywanych na potrzeby sztabu, określenie liczby ochotników niezbędnych do zrealizowania założonych celów. Na tym etapie ważne jest także właściwe rozpoznanie potencjału wolontariuszy, tak aby wyznaczone zadania w jak największym stopniu odpowiadały ich potrzebom i motywacjom. Etap rekrutacji obejmuje pozyskiwanie ochotników na potrzeby kampanii. Partie mają w tym zakresie wiele możliwości. Obecnie najtańszym sposobem jest umieszczenie odpowiednich informacji na stronach internetowych i profilach, fanpage'ach portali społecznościowych. Analiza witryn internetowych największych polskich partii politycznych pokazuje jednak, iż nie są one zainteresowane pozyskiwaniem wolontariuszy wspierających ich działalność. Na żadnej z nich nie ma zakładek, odnośników, linków dla potencjalnych sympatyków wolontariuszy o możliwościach wspierania działań tego ugrupowania. Słowa *wolontariat*, *sympatyk* nie pojawiają się także w żadnym innym miejscu. Widocznie partiom politycznym niespecjalnie zależy na pozyskaniu dodatkowego wsparcia. Podczas rekrutacji określane są umiejętności, doświadczenia i oczekiwania poszczególnych kandydatów. Ostatni i zarazem najważniejszy etap obejmuje zarządzanie wolontariuszami. Jest to niezwykle ważny element kampanii, z którego nie zawsze zdają sobie sprawę członkowie sztabu wyborczego. Zarządzanie składa się zarówno z czynności formalnych, takich jak: stworzenie bazy wolontariuszy, przeprowadzenia szkoleń wprowadzających oraz przydzielenia zadań, jak również z działań psychologicznych (rozmów indywidualnych i grupowych), pobudzających i motywujących do działania.

4. Rodzaje wolontariatu w partiach politycznych

W zależności od przyjętych kryteriów: czasu, miejsca, systematyczności podejmowanych działań w literaturze przedmiotu występuje wiele rodzajów wolontariatu³¹. Podstawowym kryterium różnicującym wolontariat jest podział ze względu na długość wykonywania pracy. W ten sposób wyróżnia się wolontariat jednorazowy

---

³⁰ Ibidem.

³¹ Szerzej na ten temat piszę w innym miejscu; por. *Wolontariat w Polsce i w Europie Środkowo-Wschodniej. Prawo i praktyka*, Warszawa 2012; podrozdział: *Rodzaje wolontariatu*. Na potrzeby niniejszej pracy charakteryzuję wyłącznie te rodzaje wolontariatu, które dotyczą dobrowolnej aktywności podejmowanej na rzecz partii politycznych.

i okresowy, w tym: długoterminowy, średniookresowy, krótkoterminowy. Wolontariat jednorazowy jest działaniem doraźnym, spontanicznym, podejmowanym pod wpływem chwili i bardzo silnych emocji. Nastawiony jest na zrealizowanie założonego celu w ściśle określonym czasie. Natomiast wolontariat okresowy zakłada podejmowanie działań przez dłuższy – powyżej 1 miesiąca – czas. Wolontariat długoterminowy zakłada zaangażowanie powyżej 6 miesięcy, natomiast średniookresowy przewiduje pracę wolontariuszy przez okres 1 do 6 miesięcy. Krótkoterminowy obejmuje zaś programy, w których wolontariusze pracują od kilku dni do jednego miesiąca. W partiach politycznych najpopularniejszy jest wolontariat średniookresowy i krótkookresowy. Związane jest to z sezonowością odbywających się wyborów. W okresie kampanii wyborczych – co naturalne – zwiększa się zapotrzebowanie na osoby wspierające działalność partii i poszczególnych kandydatów. Ze względu na systematyczność podejmowanych przez wolontariuszy działań wyróżnia się: wolontariat stały i okolicznościowy (akcyjny)³². Z wolontariatem stałym mamy do czynienia wtedy, gdy ochotnik w sposób ciągły i systematyczny współpracuje z organizacją i na jej rzecz wykonuje określone czynności. Działania te mogą być podejmowane przez kilka dni w tygodniu lub kilka razy w miesiącu. W klasyfikacji tej istotne jest to, że praca ma charakter regularny, stały. Z kolei wolontariat okolicznościowy przewiduje zaangażowanie ochotnika do pomocy przy organizowaniu jednorazowej akcji lub wydarzenia odbywającego się cyklicznie, raz na jakiś czas – tak jak jest właśnie z odbywającymi się średnio raz na 4, 5 lat kampaniami wyborczymi. W funkcjonowaniu partii politycznych istotne znaczenie ma również sposób wykonywania świadczenia. W tej kategorii można wyróżnić wolontariat bezpośredni, wykonywany osobiście w siedzibie partii politycznej, oraz wolontariat pośredni (wirtualny, online, *volunteering online*, e-wolontariat), wykonywany przy użyciu komputera i sieci internetowej. Wolontariat online jest propozycją dla wszystkich, którzy chcieliby zaangażować się w działalność społeczną i polityczną, a którzy z różnych przyczyn nie mogą podjąć działań ochotniczych w świecie rzeczywistym, tzw. realu³³. Wolontariusze mogą w ten sposób wykorzystać swoje umiejętności w tłumaczeniach, w zarządzaniu systemami informatycznymi i bazami danych, w pisaniu i redagowaniu materiałów prasowych, w wyszukiwaniu i przetwarzaniu informacji zawartych w Internecie, w przygotowywaniu projektów graficznych (np. w tworzeniu logo), moderowaniu for internetowych, prowadzeniu witryn internetowych, blogów i profili na portalach społecznościowych itp.

³² D. Moroń, *Wolontariat w trzecim sektorze. Prawo i praktyka*, Wrocław 2009, s. 46.

³³ R. Kołodziejczyk, *Wolontariat przez Internet [w:] Wolontariat jako działanie prospołeczne w obszarze pomocy społecznej i pracy socjalnej*, B. Matyjas (red.), Kielce 2009, s. 101.

5. Znaczenie aktywności ochotniczej w kształtowaniu społeczeństwa obywatelskiego

Doświadczenie i praktyka z podejmowanej przez wolontariuszy działalności społecznej najszybciej i zarazem najbardziej efektywnie kształtują racjonalne i świadome postawy obywatelskie. Obowiązujące w społeczeństwie wzory kulturowe i normy społeczne, kładące szczególny nacisk na podejmowanie obywatelskich działań w różnych sferach, zarówno społecznych, jak i politycznych, uruchamiają procesy wzmacniające indywidualną aktywność także w innych dziedzinach³⁴. Uczą podstawowych zasad współżycia w społeczeństwie: tolerancji, otwartości na poglądy opinie i wartości wyznawane przez innych współobywateli, solidarności oraz odpowiedzialności za swoją wspólnotę zarówno na poziomie lokalnym jak i narodowym (państwowym). Sprzyjają także kształtowaniu pożądanych zachowań obywatelskich oraz internalizacji wartości demokratycznych, rozwojowi partycypacyjnej kultury politycznej oraz budowaniu świadomości obywatelskiej. Zatem wolontariat, będąc formą edukacji obywatelskiej, jest także szczególną formą socjalizacji politycznej, procesem uczenia demokracji w działaniu, pobudzania zainteresowania sprawami wspólnoty lokalnej, regionalnej i narodowej, kształtowania postaw i cnót obywatelskich, przejawiających się między innymi: większym zainteresowaniem sprawami lokalnych społeczności, uczestnictwem w zebraniach, przygotowywaniem petycji, wniosków i listów, zaangażowaniem w proces podejmowania decyzji, rozwiązywaniem kluczowych problemów społeczności, uczestnictwem w konsultacjach społecznych oraz partycypacją wyborczą³⁵. Każde działanie na rzecz dobra wspólnego – zdaniem Piotra Sztompki – konstytuuje pojawienie się wspólnoty moralnej, do której przynależność określają trzy powinności: zaufanie, czyli oczekiwanie uczciwego postępowania innych osób wobec nas; lojalność, czyli powinność nienaruszania zaufania, jakim obdarzają nas inni, i wywiązywania się z podjętych zobowiązań oraz solidarność, czyli troska o interesy innych i gotowość podjęcia działań na ich rzecz, nawet gdyby w ten sposób zostały naruszone nasze własne interesy. Działające we wspólnocie obywatelskiej jednostki są zatem nie tylko równymi, aktywnymi, prospołecznie nastawionymi ludźmi, ale także cnotliwymi, otwartymi, ufnymi, z szacunkiem odnoszącymi się do innych osób obywatelami, gotowymi do niesienia pomocy innym nawet wtedy, gdy w zasadniczych kwestiach zdecydowanie różnią się od nich.

³⁴ R.D. Putnam, *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa 2008, s. 555.

³⁵ E. Wnuk-Lipiński, *Socjologia życia publicznego*, Warszawa 2005, s. 124.

Działalność wolontariuszy warunkuje także tworzenie zasobów kapitału społecznego, którego charakterystycznymi wymiarami, niezależnie od podejść i perspektyw badawczych, są: zaufanie społeczne, rozumiane jako zgeneralizowana wiara w uczciwość i prawość innych osób i instytucji; więzi i sieci relacji pomiędzy jednostkami oraz obywatelskie zaangażowanie, czyli szeroko rozumiana aktywność w sferze publicznej³⁶. Spośród wymienionych elementów składowych kapitału społecznego najważniejszym, i zarazem stymulującym do działania, jego składnikiem jest zaufanie społeczne. Zaufanie społeczne jest czymś więcej niż „zwykłe” zaufanie pomiędzy członkami rodziny czy przyjaciółmi i znajomymi, ponieważ zaufanie społeczne pomiędzy niespokrewnionymi jednostkami w społeczeństwie umożliwia podejmowanie i skuteczne realizowanie wspólnych inicjatyw na rzecz danej zbiorowości. Uruchamia ono indywidualną aktywność społeczną, która buduje więzi społeczne oraz zwiększa prawdopodobieństwo podjęcia innej działalności społecznej czy politycznej, wzmacniając dodatkowo istniejące już zasoby zaufania. Silny związek i wzajemne oddziaływanie zaufania oraz obywatelskiego zaangażowania tworzy dodatnie sprzężenie zwrotne, które warunkuje tworzenie się kapitału społecznego. Dobrowolnie działający w społeczeństwie obywatele są najlepszym świadectwem występowania we wspólnocie elementarnych zasobów zaufania, które zdaniem Jane Lewis zapewniają jej spójność i uruchamiają podejmowanie innych form aktywności na jej rzecz. Z kolei deficyt społecznego zaufania dezintegruje społeczność oraz utrudnia jej rozwój³⁷.

Kapitał społeczny staje się zatem źródłem i zarazem rezultatem oddolnych, obywatelskich inicjatyw, które powstają poza państwem i jego instytucjami, a także poza sektorem rynkowym. Główną przestrzenią, w której tworzy się kapitał społeczny, zdaniem współautora *Diagnozy Społecznej* Janusza Czapińskiego, jest właśnie płaszczyzna funkcjonowania organizacji obywatelskich – sieci formalnych związków, fundacji i stowarzyszeń, czyli właśnie ta przestrzeń, w której obecni i najbardziej aktywni są wolontariusze. W mniejszym stopniu kapitał społeczny jest kreowany w sieci nieformalnych związków: rodzinnych i towarzyskich, ponieważ może być on w nich wykorzystywany także do realizacji partykularnych interesów i zaspokajania indywidualnych potrzeb³⁸.

³⁶ Por. R. Putnam, *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Kraków–Warszawa 1995; R.D. Putnam, *Samotna gra w kręgle...*, op.cit.; F. Fukuyama, *Zaufanie: kapitał społeczny a droga do dobrobytu*, Warszawa–Wrocław 1997.

³⁷ J. Lewis, *Państwo i trzeci sektor w nowoczesnych państwach opiekuńczych: niezależność, instrumentalizacja, partnerstwo* [w:] *Trzeci sektor dla zaawansowanych. Nowoczesne państwo i organizacje pozarządowe – wybór tekstów*, M. Mozga-Górecka, J.J. Wygnański, J. Herbst (red.), Warszawa 2008, s. 19.

³⁸ *Diagnoza społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków*, J. Czapiński, T. Panek (red.), Warszawa 2009, s. 271.

Oparty na normach zaufania kapitał społeczny ułatwia kooperację i współdziałanie na rzecz dobra wspólnego oraz umożliwia funkcjonowanie sieci społecznych – struktur, w ramach których obywatele mogą współpracować i działać na rzecz pożytku publicznego. Dzięki uwalnianemu przez działania ochotnicze zaufaniu obywatelskiemu łatwiejsze staje się wchodzenie w relacje z innymi jednostkami i podejmowanie przez nie wspólnych społecznych i politycznych działań. Na tej podstawie można z dużą dozą pewności stwierdzić, iż aktywność wolontariacka, wzmacniając społeczne zaufanie, wzmacnia także kapitał społeczny wspólnoty, który przyczynia się zarówno do rozwoju demokracji, sprawniejszego i skuteczniejszego funkcjonowania instytucji publicznych i organizacji obywatelskich, jak również integruje i scala, buduje mosty pomiędzy narodami i grupami etnicznymi, pochodzącymi z odmiennych kręgów kulturowych.

Podjęmowana w organizacjach obywatelskich aktywność społeczna, w tym w szczególności aktywność wolontariacka, jest kulturowym elementem konstytuującym społeczeństwo obywatelskie i zarazem najlepszym dowodem jego istnienia. Podobnie uważa także Robert D. Putnam, według którego społeczeństwo obywatelskie, czyli wspólnotę odpowiedzialnych, gotowych do działania na jej rzecz i rozwoju, konstytuują przede wszystkim aktywne świadome i myślące o dobru wspólnym jednostki, a takimi niewątpliwie są pracujący z własnej woli i nieodpłatnie wolontariusze. Istnienie społeczeństwa obywatelskiego, zdaniem Edwarda A. Shils'a, jest wyrazem zbiorowej obywatelskiej samoświadomości, dojrzałości do podejmowania odpowiedzialnych działań, które sprzyjają realizacji wspólnotowych celów i pomnażaniu dobrobytu społeczeństwa. Bez odpowiedzialnych obywateli, zaangażowanych w pracę na rzecz wspólnego dobra nie może istnieć społeczeństwo obywatelskie³⁹. Bowiem jak zauważa Ralph Dahrendorf „(...) czysto strukturalne konstrukty czy ustalenia powołujące do istnienia wspólnotę obywatelską bez obywatelskości, czyli pewnego rodzaju uduchowionej postawy obywatelskiej i zbiorowej samoświadomości uczestnictwa nie mają szansy powodzenia (...)”⁴⁰. Ową postawę obywatelską charakteryzuje przede wszystkim zespół cnót obywatelskich, w skład których wchodzi zaufanie, poczucie podmiotowości i sprawstwa, poczucie odpowiedzialności nie tylko za własne istnienie, ale za los zbiorowości, do której się przynależy. Społeczeństwo obywatelskie to społeczeństwo obywateli *in actu*, odpowiedzialnych, działających w interesie ogólnospołecznym, którzy dobro i pomysłność wspólnoty przedkładają nad realizację swoich partykularnych interesów.

³⁹ A.E. Shils, *Co to jest społeczeństwo obywatelskie?* [w:] *Europa i społeczeństwo obywatelskie. Rozmowy w Castel Gandolfo*, K. Michalski (red.), Kraków–Warszawa 1994, s. 11.

⁴⁰ R. Dahrendorf, *Zagrożone społeczeństwo obywatelskie* [w:] *Europa i społeczeństwo obywatelskie...*, op.cit., s. 235.

Dzięki tej aktywności i zaangażowaniu w działalność na rzecz innych oraz dobra wspólnego jednostki stają się coraz bardziej świadome swojej roli jako obywateli we współtworzeniu przyszłości zarówno swojego państwa, jak i szeroko pojętej Wspólnoty Europejskiej.

Konkluzje

Zasygnalizowane w artykule zagadnienie wolontariatu podejmowanego w partiach politycznych nie wyczerpuje wszystkich aspektów jego funkcjonowania. Moim pierwotnym celem – niemożliwym do realizacji na tym etapie – była ilościowa i jakościowa analiza aktywności wolontariackiej w polskich partiach politycznych. Brak szczegółowych danych oraz niechęć partii politycznych do ich udostępnienia wymusiło zmianę wstępnych założeń. W efekcie powstał prawno-instytucjonalny obraz aktywności ochotniczej podejmowanej w ramach działalności partii politycznych.

Rysujący się z przytoczonych w artykule danych statystycznych niski poziom zaangażowania Polaków w „polityczny” wolontariat uwarunkowany jest kilkoma czynnikami. Po pierwsze, wynika on w dalszym ciągu z historycznych zaszczości – utożsamiania dobrowolnej, bezpłatnej aktywności z przymusową pracą społeczną. Po drugie, w przypadku działalności partii politycznych oraz innych organizacji politycznych niechęć obywateli do włączania się w polityczne projekty i inicjatywy jest wynikiem negatywnego postrzegania samej działalności politycznej, w której polityka sprowadzana jest do gry interesów wąskiej grupy ludzi. Po trzecie, wprowadzone w 2011 r. w Kodeksie wyborczym ograniczenia przyjmowania przez partie polityczne świadczeń niepieniężnych od osób fizycznych utrudniają oficjalne angażowanie się w wolontariat, który wykracza poza przypadki uregulowane w ustawie. Powoduje to niszczenie potencjału obywatelskiego oraz hamuje rozwój tej formy aktywności politycznej i szerzej obywatelskiej. Po czwarte, jest to także spowodowane konstrukcją i wewnętrzną organizacją partii politycznych, które niechętnie angażują osoby z zewnątrz, tzw. „obcych”, bojąc się m.in. wycieku informacji dotyczących strategii kampanii, podejmowanych inicjatyw czy planowanych działań.

LITERATURA:

Bejma A., *Status wolontariusza w świetle znowelizowanej ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, „e-Politikon” 2012, nr 1.

- Bejma A., *Rola wolontariatu w społeczeństwie obywatelskim* [w:] *Wolontariat szansą rozwoju społecznego*, K. Ostrowska-Wasilewska, A. Kola (red.), Toruń 2012.
- Bejma A., *Wolontariat w Polsce i w Europie Środkowo-Wschodniej. Prawo i praktyka*, Warszawa 2012.
- Dahrendorf R., *Zagrożone społeczeństwo obywatelskie* [w:] *Europa i społeczeństwo obywatelskie. Rozmowy w Castel Gandolfo*, K. Michalski (red.), Kraków–Warszawa 1997.
- Diagnoza społeczna 2009 Warunki i jakość życia Polaków*, J. Czapiński, T. Panek (red.), Warszawa 2009.
- Fukuyama F., *Zaufanie: kapitał społeczny a droga do dobrobytu*, Warszawa–Wrocław 1997.
- Górecki M., *Wolontariat* [w:] *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, D. Lalak, T. Pilch (red.), Warszawa 1999.
- Hasło: wolontariat, *Słownik wyrazów obcych. Wydanie nowe*, E. Sobol (red.), Warszawa 1997.
- Hasło: wolontariat, *Słownik języka polskiego*, <http://sjp.pwn.pl/slownik/2579994/wolontariat>.
- Hasło: aktywność, *Słownik języka polskiego*, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/aktywnosc>.
- Lebel G.G., *Managing Volunteers: Times Have Changed – or Have They?* [w:] *Handbook of Political Marketing*, B.I. Newman (red.), California 1999.
- Leksykon politologii*, A. Antoszewski, R. Herbut (red.), Wrocław 2000.
- Lewis J., *Państwo i trzeci sektor w nowoczesnych państwach opiekuńczych: niezależność, instrumentalizacja, partnerstwo* [w:] *Trzeci sektor dla zaawansowanych. Nowoczesne państwo i organizacje pozarządowe – wybór tekstów*, M. Mozga-Górecka, J.J. Wygnański, H. Herbst (red.), Warszawa 2008.
- Kołodziejczyk R., *Wolontariat przez Internet* [w:] *Wolontariat jako działanie prospołeczne w obszarze pomocy społecznej i pracy socjalnej*, B. Matyjas (red.), Kielce 2009.
- Moroń D., *Wolontariat w trzecim sektorze. Prawo i praktyka*, Wrocław 2009.
- Ochman M., Jordan P., *Wolontariusze – źródło siły organizacji*, Warszawa 1997.
- Norris P., *Digital Divide? Civic Engagement, Information Poverty & the Internet in Democratic Societies*, <http://web.archive.org/web/20051216025613/ksgshome.harvard.edu/~p-norris/acrobat/digitalch2.pdf>, 2000, chapter 11:1.
- Putnam R.D., *Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Kraków 1995.
- Putnam R.D., *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa 2008.
- Przewłocka J., Adamiak P., Herbst J., *Podstawowe fakty o NGO – Raport z badania 2012*, Warszawa 2012.
- Przewłocka J., *Zaangażowanie społeczne Polaków w roku 2010: wolontariat, filantropia, 1%*, Raport z badań, Warszawa, czerwiec 2011.

- Shils A.E., *Co to jest społeczeństwo obywatelskie?* [w:] *Europa i społeczeństwo obywatelskie. Rozmowy w Castel Gandolfo*, K. Michalski (red.), Kraków–Warszawa 1994.
- Smith D.H., *Volunteers and Volunteerism*, „Non-profit and Voluntary Sector Quarterly” 1981, Vol. 10, No. 1.
- Smith D.H., *Determinants of Voluntary Association Participation and Volunteering. A Literature Review*, „Non-Profit and Voluntary Sector Quarterly” 1994, Vol. 23, No. 3.
- Smith D.H., *Altruism, Volunteers and Volunteerism*, „Non-Profit and Voluntary Sector Quarterly” 1981, Vol. 10, No. 1.
- Stala K., *Zasady kierowania grupami wolontariuszy w partiach politycznych* [w:] *Wolontariat jako działanie prospołeczne w obszarze pomocy społecznej i pracy socjalnej*, B. Matyjas (red.), Kielce 2009.
- Wnuk-Lipiński E., *Socjologia życia publicznego*, Warszawa 2005.
- Wolontariat i filantropia w Polsce – raport z badań 2002*, J. Dąbrowska, M. Gumkowska, Warszawa 2002.
- Załużka M., *Społeczne uwarunkowania angażowania się w działalność organizacji pozarządowych* [w:] *Rola organizacji pozarządowych w społeczeństwie obywatelskim*, M. Załużka, J. Boczoń (red.), Warszawa 1996.
- Zbiegień-Maciąg L., *Aktywność społeczna w zastosowaniu do badań empirycznych: propozycje definicyjne*, „Studia Socjologiczne” 1979, nr 4.
- Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Komentarz*, J. Blicharz, A. Huchla (red.), Warszawa 2008.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz.U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych, Dz.U. z 2011 Nr 155, poz. 924 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz.U. Nr 137, poz. 887 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach, Dz.U. Nr 199, poz. 1674 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. Nr 96, poz. 874 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks Wyborczy, Dz.U. Nr 21, poz. 112 z późn. zm.
- Wolontariat, filantropia i 1%. Raport z badań 2008*, A. Baczko, A. Ogrocka (red.), Warszawa 2009.